

Na ta način se torej izognemo skrajnostma pri poučevanju sporočanja. Za vsako stalno obliko sporočanja so potrebni seveda drugačni vzorci in drugačni načini vadenja. Pouk sporočanja lahko včasih naslonimo na obravnavo beril, na slovnični pouk ali na vaje za bogatenje besedja, npr. pisanje obnov, sestavkov z dramatičnim sedanjikom, strokovnih sestavkov; v glavnem pa je pouk sporočanja samostojen del jezikovnega pouka, ki ima posebne učne postopke in mu je potrebno posvetiti precej časa.

Bogdana Herman

Ljubljana

Tone Pretnar

Univerza v Krakovu

PROBLEM TRIDELNOSTI IN DAKTILSKE KLAVZULE V TRINAGLASNEM OSMERCU

Članek želi pojasniti možnosti razpadanja izglasnega trizložnega takta v izbranem vzorcu (Kumer, 1968) in z njim povezanega prehajanja v jamski osmerek, hkrati pa preveriti tezo o ženskem in neženskem izglasu kot razlikovalni kategoriji med rastočimi in padajočimi verzi (Pretnar, 1978). Temu cilju se bliža po naslednji poti:

1. opis metričnih konstant izbranega vzorca,
2. opis realizacije metričnih konstant v izbranem gradivu (baladi Mrtvaška kost ter Zarika in Sončica),
3. konfrontacija z jamskim osmercem kot primerljivo obliko razpadajočega verza iste dolžine (baladi Mrtvec pride po ljubico in O krajcar, krajcar, majhen dnar — vse po Terseglav, 1978).

Trinaglasni osmerek zaznamujejo naslednje metrične konstante:

1. naglas na prvem, četrtem in šestem zlogu,
2. medtaktovna meja po tretjem, petem in osmem zlogu.

Razpadanju na manjše taktovne enote sta izpostavljena v večji meri daljša, trizložna takta, pri čemer je možnost $2 + 1$ bolj pogosta kot možnost $1 + 2$.

Treba je poudariti, da razpadanje trizložnega takta ni omejeno zgolj na izglasni položaj.

3 2 + 1

daleč v vas
ena kost
fantič ti
tudi ti
beli dan
(na) pare djan
hčerke dve

Sonco tam
(pe)lana j'bla
(v Tur)čijo v s'menj
piti da
čuden krej
prežov de

3 1 + 2

zlo močni

3 proklitika + 2

iz nogo
za ženo
ne spozna
za 'n semenj

Podoben razpad je možen tudi v vzglasnem položaju:

3 2 + 1

stari Vah
Zarin mož

3 1 + 2

dal boš sto
dal sem sto

3 proklitika + 2

pa je bla
de bode

Večja opaznost in z njo povezana produktivnost razpadanja izglasnega intervala izvira iz metričnega konteksta: izglasni položaj ima namreč nični desni metrični kontekst, ki ga v sporočilu krepí konec skladijske enote (najpogosteje stavka). V vzglasnem položaju pa zaradi desnega metričnega konteksta in šele začetnega stavčnega vzorca prihaja do skladijskega in metričnega podrejanja besednega naglasa sosednjih naglašanih zlogov:

1. satri Vah, stara Vahinja
2. Zarin mož šel v Turčijo v s'menj
3. dal boš sto belih tolarjev

V primerih 1 in 2 prihaja do metričnega podrejanja prvega naglasa drugemu, v primeru 3 pa je podrejanje skladijsko.

Na podoben način razpada — sicer redko — tudi osrednji dvozložni takt:

4. Zarčic' pa to že prežov de
5. jest jo ne bom 'mu za ženo

Konec skladijske enote in nični desni metrični kontekst v izglasju omogočata, da se konec verza realizira na način

6. ukradli so jo Turki hudi
7. ko'k pa le ta Sonca vela

ki v vzglasnem položaju zaradi ničnega levega metričnega konteksta ni mogoč.

Opozoriti velja, da se naglas dvozložnic Turki in Sonca na metričen način podreja enozložnici (jo, ta).

Važnejše kot to je pa dejstvo, da se meje enot ne pokrivajo z mejami naglasnih enot.

Preglednica I: Meje med naglasnimi enotami (NE)

Meja med NE po zlogu	1	2	3	4	5	6	7	8
Metrična konstanta δ_3	0	0	1	0	1	0	0	1
Uresničevanje δ_3 : MK ZS	0 0,16	0,60 0,52	0,10 0,24	0,10 0,26	0,90 0,70	0 0,12	0,60 0,36	1 1
Uresničevanje J_8 : MPL KMD	0,03 0,07	0,39 0,39	0,56 0,39	0,19 0,46	0,67 0,32	0,08 0,39	0,14 0,57	1 1
Metrična konstanta J_8	x	x	x	x	x	x	x	1
	prvi takt			drugi takt		tretji takt		

Po tretjem zlogu je kljub temu, da je zahteva vsebovana v metrični konstanti, realiziranih zelo malo mej med naglasnimi enotami (10 % v Mrtvaški kosti, 24 % v Zariki in Sončici). Opozoriti velja na precejšnjo frekvenco mej tega tipa po drugem in sedmem zlogu. Prav ta lastnost približuje trinaglasni osmerec jamskem. Opaznejša tendenca tridelnosti je razvidna iz distribucije medbesednih mej. Opomnimo, da je tudi jamski osmerec predvsem v Mrtvecu, ki pride po ljubico, v tem pogledu izrazito tridelen.

Preglednica II: Meje med besednimi enotami (BE)

Meja med BE po zlogu	1	2	3	4	5	6	7	8
Metrična konstanta δ_3	x	x	1	x	1	x	x	1
Uresničevanje δ_3 : MK ZS	0,20 0,54	0,90 0,90	0,90 0,84	0,20 0,44	1 0,78	0,10 0,24	0,60 0,36	1 1
Uresničevanje J_8 : MPL KMD	0,64 0,71	0,53 0,46	0,78 0,79	0,33 0,79	0,81 0,54	0,19 0,43	0,19 0,57	1 1
Metrična konstanta J_8	x	x	x	x	x	x	x	1
	prvi del			drugi del		tretji del		

Razlika v pogostnosti meja med obema tipoma metričnih enot vodi k sklepu, da je organizacijsko gibalno trinaglasnega osmerca besedni naglas.

Konfrontacija z jamskim osmercem kaže na razlike v dvozložnem vzglasnem delu, medtem ko modelske razlike izglasnega enozložnega dela realizacija v izbranem gradivu ne kaže.

Petzložni osrednji del pa je v obeh verzih modelsko in realizacijsko enak.

Za odgovor na drugo vprašanje, ki ga zastavlja naslov, je pomemben predvsem enozložni izglasni del. Po Kumer modificirana ali sekundarna realizacija je

predvsem v Mrtvaški kosti, ki je spevno bolj trodelna kot balada Zarika in Sončica, sedemdesetodstotna.

Že to samo količinsko opazanje je zadostno potrdilo teze o neženskem koncu nepadajočega verza in o prehajanju daktilskega izglasa v moškega ter obratno.

Preglednica III: Naglasne zahteve metričnega vzorca in njih uresničevanje

Naglas na zlogu	1	2	3	4	5	6	7	8
Metrična konstanta 8_3	1	0	0	1	0	1	0	0
Uresničevanje 8_3 : MK ZS	0,80 0,76	0 0,06	0,10 0,12	0,90 0,76	0 0,28	0,90 0,64	0 0,10	0,70 0,64
Uresničevanje J_8 : MPL KMD	0,14 0,21	0,86 0,86	0,03 0,04	0,83 0,57	0 0,21	0,75 0,68	0 0,04	0,44 0,96
Metrična konstanta J_8	0	1	0	1	0	1	0	1
	vzglasni del		osrednji del					iz- glasni del

ODNOSNICE

Zmaga Kumer, 1968, Das slowenische Volkslied in seiner Mannigfaltigkeit, München, Trofenik, str. 20—21.
Tone Pretnar, Metrika prevoda, Slavistična revija, 1978, št. 1.
Marko Terseglav, Stare žalostne, Recital slovenske ljudske pesmi, izbor Marko Terseglav, poje Bogdana Herman, cikli., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1978.

Antonina Grybosiowa

Šlezjska univerza v Katowicach

JEZIK RADIJSKIH IN TELEVIZIJSKIH ODDAJ KOT »URADNA« RAZLIČICA SODOBNE POLJŠČINE

Pomembno in hkrati razveseljivo je dejstvo, da je Jože Toporišič v svoji Slovenski slovnici posvetil variantam slovenskega jezika obširno uvodno poglavje.¹ V poljski jezikoslovni literaturi namreč vprašanje diferenciacije poljščine še do sedaj ni našlo mesta v opisni slovnici, temveč se je reševalo in se še rešuje v učbenikih stilistike, v dialektoloških razpravah in monografijah in šele v zadnjem času tudi v sociolingvističnih študijah in člankih. Res je, da je zgodovina slovenskega in poljskega jezika različna in je zato notranja diferenciacija

¹ Jože Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor, 1976.